

**Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Istorie și Filosofie
Catedra Arheologie și Istorie Antică**

CONSPECTE NUMISMATICE

(I)

Chișinău, 2011

CZU 737(076.5)
C 68

Recomandat de Catedra Arheologie și Istorie Antică a Facultății de Istorie și Filosofie, în calitate de material didactic pentru cursul „Numismatica”.

Responsabil pentru ediție:

Sergiu MATVEEV, dr. conf.

Recenzenți:

Ana BOLDUREANU, dr., șef al Sectorului de Istorie Medievală și Numismatică al Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei

Andrei NICIC, dr. conf., șef al Laboratorului Tracologie, Universitatea de Stat din Moldova

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Conspecte numismatice : Suport didactic / Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Istorie și Filozofie, Catedra Arheologie și Istorie Antică. – Ch. : CEP USM, 2011. – 32 p.

50 ex.

ISBN 978-9975-71-177-7

Responsabilitatea asupra conținutului
rezumatelor revine autorilor.

Versiunea electronică poate fi consultată pe site-ul:
www.arheo.usm.md

ISBN 978-9975-71-177-7 © Catedra Arheologie și Istorie Antică, 2011

COLECȚII NUMISMATICE EUROPENE: ORIGINI ȘI EVOLUȚIE

Sergiu MATVEEV

În anul 2008, la Catedra de Arheologie și Istorie Antică a fost luată decizia organizării unei *Colecții numismatice* în cadrul Muzeului de Antichități al USM. Obiectivele principale trasate prin organizarea ei au fost un demers didactico-științific. Cursul “Numismatica” predat la catedră este unul obligatoriu pentru studenții Facultății de Istorie, iar monede pentru lecții nu existau, formarea competențelor de curățare, descriere, identificare și conservare fără a lucra cu monedele propriu-zise e imposibilă.

Noțiunea de *Cabinet Numismatic* sau *Münzkabinet* în mediul colecționarilor, iar apoi și cel academic, are o istorie de mai multe secole. Ea își are originea de la încăperea în care erau depozitate colecțiile (în limba germană: *Münz – monedă*). În prezent prin acest termen în unele țări înțelegându-se institute întrege de cercetare în domeniul numismatiei.

Informații despre primele colecții monetare sunt încă din perioada Imperiului Roman, istoricul Gaius Suetonius Tranquillus (70-140) în lucrarea *De Vita Caesarum* a menționat un ordin al împăratului Augustus de a colecta toate monedele romane și străine. Între primii colecționari la începutul epocii Renașterii au fost poetul Francesco Petrarca (1304-1374), urmat de Cosimo Medici (1389-1464) din Florența, episcopul Stefan Mathias von Neidenburg (1412-1495), regele Alfonso de Aragon (1416-1456) și alții. Renașterea valorilor antice a provocat un interes sporit față de antichități în general, și monede, în special. Colecționari de monede au fost și papa Bonifacius VIII, împăratul Maximilian I, regii Ferdinand I, Henric al IV-lea, Ludovic al XVI-lea. Cunoscut colector de monede a fost și domnitorul Moldovei Vasile Lupu (1595-1661), modă practică de mai mulți domnitori ai Țărilor Române, dar instabilitatea politică și dese schimbări la domnie nu au contribuit la păstrarea acestor colecții.

Interesul enorm față de monedele vechi a provocat în secolele XV-XVI și o producție masivă de monede antice false, unul dintre cei mai cunoscuți meșteri care confecționau sestertii romani a fost Giovanni Cavino (1499/1500-1570) din Padova, meserie practică și de fiul său Antonio.

În anii 50-60 ai secolului al XVI-lea gravorul Hubrecht Goltzius (1526-1583) menționa existența în Europa a circa 950 de Cabinete Numismatice de stat și private pe care le-a vizitat și i-au servit drept sursă pentru lucrarea „*Monumentele Greciei și Romei antice studiate cu ajutorul monedelor antice*”. În Italia erau peste 380 de Cabinete Numismatice, circa 200 în Olanda

și Franța, ceva mai puține în Germania. Spre exemplu colecția lui Abraham van Goorle (1549-1601) conținea circa 30.000 de monede dintre care peste 4000 din aur. La mijlocul secolului al XVI-lea Georg Bauer (1494-1555) a publicat un studiu privind sistemele ponderale, confecționarea și falsificarea monedelor. Christian E. Dekesel enumera apariția între anii 1500 și 1559 a peste 500 de publicații în legătură cu diferite domenii ale numismaticii, dintre care 164 în limba franceză, 135 în germană, 94 în Italia, 62 în Olanda, 47 în Elveția, lista țărilor fiind completată de Spania, Cehia, Polonia ș.a. Prima licitație monetară a avut loc în anul 1599 în orașul Leiden (Țările de Jos). În Țările Române prima mențiune despre descoperirea de monede antice în contextul unei lucrări istorice a fost făcută de Miron Costin (1633-1691) în *De neamul moldovenilor*.

Către secolul al XVIII-lea cea mai bogată și bine organizată colecție era considerată a reginei Cristina a Suediei (1626-1689), fiica regelui Gustav II Adolf cu peste 15.000 de piese. Ulterior primatul a fost ocupat de colecțiile franceze, în special *Cabinet de France* din Bibliothèque Nationale din Paris, care au devansat cu mult pe cele ale altor țări europene. Pe timpul lui Napoleon Bonaparte în Franța au fost aduse colecțiile numismatice din toate țările cucerite de francezi, dar după Waterloo ele au fost restituite țărilor respective.

În secolul al XVIII-lea, perioada iluminismului – „secolul intelectualilor”, colectarea monedelor a fost preluată de comercianți și bancheri, unul dintre cei mai cunoscuți fiind bancherul din Frankfurt Mayer Amschel Rothschild (1743-1812). Cele mai mari colecții private la acel moment aparțineau lui Marcheze Marignoli din Roma (cca 70.000 de monede) și contelui Fürstenberg (cca 50.000 de monede). Se tipăresc cataloage monetare și periodic se organizează licitații a colecțiilor monetare. În anii 1729-1750/56, la Nürnberg, Johann David Köhler publică o revistă săptămânală dedicată colecțiilor numismatice, licitațiilor de monede, istoriei anumitor emisii monetare etc. Prima lecție de numismatică, se consideră că a fost citită în Universitatea Halle de către Johann Heinrich Schulze (1687-1744) în semestrul de vară a anului 1738. În secolul al XIX-lea numismatica devine obiect de studiu în marea majoritate a universităților europene. Numismatica se transformă într-o știință auxiliară istoriei. Părinte al numismaticii este considerat Joseph Hilarius Eckhel (1737-1798), director a Münzkabinet-ului din Viena și profesor la universitatea din același oraș, autor al studiului *Doctrina nummorum veterum* în 8 volume, editat la Viena între 1792-1798. Volum în care au fost clasificate și analizate peste 70.000 de monede. În anii următori Joseph von Mader (1754-1815), profesor la Universitatea din Praga, a publicat primele colecții de monede medievale. În secolul al XIX au fost inițiate mai multe reviste cu caracter numismatic (*Revue Numismatique*, Paris,

1836; *Revue Suisse de Numismatique*, Berna, 1891) unele fiind editate până în zilele noastre.

Cea mai mare colecție din România modernă a făcut parte din Tezaurul României, trimis spre păstrare în Rusia în condițiile grele ale Primului Război Mondial. Circa de 91 de tone de monede istorice de aur și monede vechi nu a fost restituit României, având o soartă incertă ca și colecțiile anterioare ale domnitorilor Țărilor Române. Și pe teritoriul Basarabiei formarea colecțiilor numismatice a avut o evoluție nefastă, din secolul al XIX se cunoaște colecția de monede a lui Ion Surucean care număra peste 10.000 de piese, dar care după moartea savantului a fost făcută parțial cadou diferitor societăți și muzee din Imperiul Rus sau scoasă la licitații particulare. Secolul al XIX-lea a însemnat pentru Basarabia un “val de interes” pentru antichități cu urmări negative pentru știința locală. Au fost descoperite zeci de tezaururi monetare, prădate un număr mare de morminte antice, obiectele descoperite (printre care peste 10.000 de monede identificate după procesele verbale ale poliției păstrate în Arhiva Națională a Republicii Moldova) luând calea Ermitajului din Sankt-Petersburg sau altor muzee din Rusia. Un număr impresionant de monede, din lipsă de interes pentru experții ruși, au fost topite ori au fost restituite celor care le-au descoperit și au luat calea colecțiilor particulare. În Basarabia, nu a supraviețuit nici o colecție numismatică din secolul al XIX-lea, în perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial instituțiile muzeale au fost nevoite să înceapă lucrul de la zero.

În prezent cinci colecții europene de stat întrec ca număr toate celelalte colecții luate împreună, ele sunt colecțiile din Berlin, Londra, Paris, Sankt-Petersburg și Viena. Cabinetul Numismatic al Franței numără cca 300.000 monede, dintre care 46.000 din orașele Greciei antice, 45.000 din Roma antică, peste 12.000 de monede celtice. Cea mai mare colecție din Germania, cea Muzeului din Berlin conține peste 200.000 de piese dintre care cca 90.000 piese antice, Muzeul Britanic din Londra, inițiat din colecțiile particulare ale lui John Hunter și celei ale lui Hans Sloane cât și Ermitajul din Sankt-Petersburg, fondat în baza Kunstkamerei țarului Petru I, conțin cca 300.000 de monede, circa 170.000 de monede se află în Muzeul din Viena.

Bibliografie:

Edroiu N., *Introducere în științele auxiliare ale istoriei*, Cluj-Napoca, 1992.

Mihailescu-Bîrliba V., *Numismatica*, I, Iași, 2005.

Mihailescu-Bîrliba V. *Scurt istoric al numismaticii*, in: *Arheologia Moldovei*, XXVI, 2003, p. 219-240.

Kazamanova L.N., *Vvedenie v antičnuju numizmatiku*, M., 1969.

Slovar' numizmata: Per. s nem. H. Fengler, G. Gierow, W Unger, M., 1993.

CERCETĂRI NUMISMATICE ÎN SPAȚIUL PRUTO-NISTREAN

Ion NICULIȚĂ

Primele încercări mai însemnate de acumulare a materialelor numismatice, efectuate din descoperirile fortuite au fost întreprinse pe parcursul secolului al XIX-lea, în majoritatea cazurilor de către colecționari. Printre aceștia se evidențiază Natalia Sicard din Vadul lui Vodă, A. Sinadino din Chișinău, P. Voloșin din Slobozia etc. Însă cele mai bogate și semnificative piese numismatice au fost concentrate în Muzeul Antichităților din Pontul Scitic, fondat de Ion Suruceanu. Unele colecții de monede se păstrau și în alte instituții publice din acea vreme. Materialul numismatic se cerceta, cu regret, la nivel de amatorism. Tot la așa nivel apar și primele publicații numismatice. Cele mai serioase publicații apar sporadic în reviste de specialitate cum ar fi: Zapiski Russkogo Numizmatičeskogo Obščestva, Izvestija Arheologičeskoj Komisii, Zapiski Odesskogo Obščestva Istorii i Drevnostej.

Cercetări serioase în domeniul numismaticii în spațiul pruto-nistrean încep în perioada postbelică, când apar un șir de studii semnate de specialiști de o incontestabilă apreciere științifică ca V. Kropotkin, S. Janina, G. Fedorov-Davydov, E. M. Rikman etc. În anii 60-70 ai secolului al XX-lea își începe activitatea ca cercetător-numismat Aron Nudel'man, cărui aparțin un șir de lucrări cât și două studii monografice consacrate analizei monedelor din diferite epoci istorice cunoscute în acea vreme. Se realiza o adevărată cercetare, care includea: documentarea adecvată a pieselor descoperite în tezaure sau fortuite, analiza detaliată a circumstanțelor descoperirii, a materialelor arheologice asociate, analiza în laborator a materialelor din care erau emise, stabilirea valorii și a centrelor de emisie etc.

Începând cu anii 90 se conturează un centru de specialiști care după joncțiunea Muzeului de Arheologie al Academiei de Științe cu Muzeul de Istorie și formarea Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei se constituie în Asociația Numismatică. Anume de la mijlocul anilor 90 ai secolului trecut, grație ajutorului permanent din România și în primul rând a directorului adjunct a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române doctorului Eugen Nicolae. Grație suportului substanțial științific, dar în frecvente cazuri și financiar din partea instituțiilor de profil din România, periodic la Chișinău se organizează simpozioane numismatice cu participarea masivă a specialiștilor din ambele țări cât și din altă parte.

În această perioadă cu concursul Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei și USM sau susținut teze de doctorat și altele sunt în curs de pregătire care vizează probleme legate de domeniul numismaticii. Pe paginile celor mai prestigioase reviste de specialitate au fost publicate un șir de materiale prețioase de sinteze, cât și studii ce au pus în circuitul științific monede din diferite epoci istorice descoperite pe teritoriul Republicii Moldova.

Studiile și materialele elaborate de către colaboratorii Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, Catedra de Arheologie și Istorie Antică a USM, ULIM cât și altor centre de cercetare și universitare sunt de o solidă prestanță științifică, găsindu-și o apreciere înaltă în istoriografia contemporană.

Constituirea în cadrul Catedrei de Arheologie și Istorie Antică a Colocviului Numismatic cu statut permanent este doar un început de bun augur. Încadrarea în lucrările anuale ale Colocviului Numismatic a studenților, masteranzilor, doctoranzilor de la USM, cât și din alte centre universitare și de cercetare va contribui substanțial atât la pregătirea specialiștilor de cea mai înaltă calificare, cât și la elaborarea unor lucrări și studii monografice de amploare.

Bibliografie:

Fedorov-Favydov G.A., *Monety rasskazyvajut*, M., 1990.

Kropotkin V.V., *Spisok nahodok rimskih monet v Vostočnoj Evrope*, in: *Vestnik Drevnej*, 1951(4), p. 253-278.

Nudelman A.A., *Topografija kladov i monetnyh nachodok*, in: *Arheologičeskaja karta MSSR*, vyp. 8, Chișinău, 1976.

Nudelman A.A., *Očerki istorii monetnogo obraščeniija v Dnestrovsko-Prutskom regione*, Chișinău, 1985.

EMITEREA MONEDEI GETO-DACICE DUPĂ ORIGINALELE ELENOMACEDONENE

Tudor ARNĂUT

În a doua jumătate a sec. IV și prima parte a sec. III a. Chr. izvoarele arheologice și istorice îngăduie să se vorbească despre un nou stadiu de dezvoltare a vieții economice și social-politice a triburilor geto-dace. Dezvoltarea forțelor de producție locale au dus la sporirea surplusului de produse,

necesar schimburilor dintre diferite comunități. Datorită acestui surplus, destinat schimbului, își fac apariția în Dacia numeroase produse grecești, precum și o serie de monede macedonene de la Filip II și Alexandrul cel Mare, și *drahme* ale orașului grecesc Histria. Înmulțirea și permanentizarea schimburilor dintre triburile geto-dace și lumea greco-macedoneană a influențat pozitiv asupra creșterii produselor destinate “pieții”, atât a celor interne, cât și cele efectuate cu lumea externă. În felul acesta se face simțită nevoia creării unei monede proprii. În consecință triburile geto-dace vor trece la emiterea monedei locale, luând ca model *tetradrahmele* regelui macedonean Filip II. Primele emisiuni sânt exclusiv imitații de tip Filip II. Ele au un stil bun sau chiar foarte bun, mult apropiat de cel al prototipului. Pentru revers este preferat tipul cu călărețul olimpic și doar în mod excepțional apar și reversuri cu călărețul regal. Legenda cu numele lui Filip II continuă să se păstreze aproape complet sau numai parțial. Există cazuri când aceasta este redată chiar și complet, dar cu unele litere modificate. Nu lipsesc nici unele sigle și simboluri, făcând fiind mai des întâlnită.

Descoperirile nu sânt prea numeroase. În majoritate se cunosc monede descoperite izolat și destul de rar se poate vorbi de tezaure. Ele se grupează aproape exclusiv între Balcani și zona Dunării de jos, unde au apărut și cele mai reprezentative descoperiri. Izolat, asemenea imitații s-au semnalat și în Dacia intracarpatică și la Dunărea de mijloc, dar cele mai multe dintre ele sânt nesigure sau au caractere de stil deosebite.

Urmărind descoperirile monetare cu tetradrahme de tip Filip II, în special cele aproape 50 tezaure dintre Dunăre și Balcani, s-a constatat că ele cuprind fie numai emisiuni ale regelui respectiv, fie și monede ale unor orașe grecești ale regelui peon Patraos, toate datând din a doua jumătate a secolului al IV-lea a. Chr. Mai rare ele apar în asociație cu emisiuni ale lui Alexandru cel Mare și Filip III Arideul și niciodată cu emisiuni din secolul II a. Chr. Același lucru se poate spune și despre *drahmele* din Histria, care au fost emise și au circulat cu precădere în a doua jumătate a secolului al IV-lea a. Chr.

Din rezultatele acestor analize s-a putut stabili, că tetradrahmele lui Filip II n-au fost emise și n-au circulat multă vreme după moartea regelui emitent, adică, așa cum afirma K. Pink, până la cucerirea Macedoniei de către romani. Acest proces nu poate depăși cu mult sfârșitul secolului al IV-lea sau eventual începutul secolului al III-lea a. Chr. Astfel, s-a ajuns la concluzia că primele imitații, realizate direct după tetradrahmele lui Filip II, ținându-se seama în mod special de situația prezentată de tezaurele de la Scărișoara și Mecice, precum și de stilul foarte bun al acestor monede,

datează de la sfârșitul secolului al IV-lea sau începutul secolului al III-lea, respectiv din jurul anului 300 a. Chr. Când se vorbește de această dată se are în vedere momentul în care se poate plasa începutul procesului de emisie a primelor imitații de tip Filip II, întreaga fază inițială întârziind foarte probabil între sfârșitul secolului al IV-lea și mijlocul secolului al III-lea a. Chr.

După cum se repartizează descoperirile monetare incluse în această etapă, multe dintre ele doar după stilul lor foarte apropiat de cel al prototipului, ar urma să se conchidă că locul lor de emisie ar fi de căutat în regiunea dintre Balcani și zona traco-gețică a Dunării. În sprijinul unei astfel de concluzii vine și descoperirea în acest spațiu, a unei ștanțe monetare aflată acum la Muzeul din Sofia.

Ținând seama că în jurul anului 300 a. Chr. în regiunea dintre Balcani și Dunăre, cei care dominau politic și economic erau tracii și traco-geții, s-a considerat că emitenții primelor imitații de tip Filip II nu pot fi alții decât cele două populații menționate. După câte se pare emisia lor s-a făcut în sudul Dunării și ele au ajuns să circule repede și în număr mare în stânga fluviului. Nu este exclus ca după venirea și stabilirea celților în Peninsula Balcanică, în anumite zone, să se poată vorbi și de o participare a acestora la procesul de emisie a primelor imitații de tip Filip II.

Aproximativ de la mijlocul secolului al III-lea a. Chr. și până către mijlocul secolului al II-lea a. Chr. se dezvoltă în Dacia o bogată monetară de tip greco-macedonean, cu precădere în partea de nord și nord-vest a Transilvaniei, în Banat, centrul Moldovei și zona de dealuri a Olteniei. Acum asistăm nu numai la înmulțirea numărului de descoperiri, ci și la crearea unor tipuri monetare, specifice fiecărei regiuni în parte. În general se folosește ca prototip tot tetradrahma lui Filip II, dar încep să-și facă apariția și imitații care au fost copiate după alte modele grecești. Efigiile de pe avers ca și reprezentările reversului sunt supuse unor foarte variate transformări, cu stiluri diferite. Câmpul monetar este, de cele mai multe ori, încărcat cu sigle, monograme și simboluri grecești și mai ales de factură celtică. Toate monedele sunt emisiuni de argint cu un titlu foarte ridicat, aproape exclusiv tetradrahme, cu greutate cuprinse între 12 și 14 g.

În funcție de felul cum se grupează regional diferitele categorii de monede, s-au putut stabili grupe mari, în cuprinsul cărora se poate deosebi o gamă întreagă de tipuri. Numele fiecărui tip Dumbrăveni, Adâncata, Vârteju-București, Huși-Vovriești etc. în parte s-a împrumutat de la principalele descoperiri monetare. În unele cazuri însă numele tipului provine de la anumite particularități de stil sau de la noile prototipuri pe care le copiază.

Concluziile cu privire la atribuirea etnică a diferitor categorii de monede, din ambele faze de emitere și localizarea triburilor sau a uniunilor de triburi emitente, ar fi în măsură să ne îngăduie precizări teritoriale, poate și cronologice, cu privire la distribuirea diferitelor „neamuri” din Dacia, pe care le găsim menționate la Ptolomeu. Din felul cum se înfățișează tabloul ariilor de răspândire ale tipurilor de monede au fost stabilite întinderile teritoriale ale triburilor emitente.

Bibliografie:

Arnaut T., *Vestigii din sec. VII-III a.Chr. în spațiul de la est de Carpați*, Chișinău, 2003.

Sergeev A.Ja., *O varvarskich podražanijach tetradrachmam Filipa II tipa Hushi-Vovriești*, in: Numismatičeskie issledovanija po istorii jugo-vostočnoj Evropy, Chișinău, 1990, str. 73-83.

Preda C., *Istoria monedei în Dacia preromană*, București, 1998.

Preda C., *Monedele geto-dacilor*, București, 1973.

Winkler Iudita, *Tehnica emisiunilor monetare la geto-daci*, in: Studii și cercetări de numismatică, vol. IV, București, 1968, pag. 335-342.

MONEDA ROMANĂ ÎN INTERFLUVIUL PRUT-NISTRU

Larisa CIOBANU

Alături de vestigiile arheologice, descoperirile monetare romane prezintă o importanță deosebită pentru reconstituirea istoriei spațiului pruto-nistrian din prima jumătate a mileniului I p. Chr., îndeosebi în condițiile penuriei izvoarelor scrise antice referitoare la zona geografică vizată.

Primele mențiuni despre găsirea unor monede romane la est de Prut și vest de Nistru apar în sec. XIX, iar sistematizarea științifică a acestor informații începe abia la mijlocul sec. XX prin contribuția cercetătorilor A.A. Nudelman, E.A. Rikman, G.B. Fedorov, M.I. Brajčevskij și V.V. Kropotkin. Dacă în 1976 A. Nudelman a înregistrat 926 piese monetare romane (178 descoperite izolat și 748 din tezaure) provenind de pe teritoriul RSS Moldovenești, în 1985 el include în repertoriul zonei pruto-nistrene deja peste 1100 de monede romane, din care aproape 300 găsite izolat și mai mult de 800 în tezaure.

La mijlocul anilor 1990, în cadrul unui stagiu de doctorat sub îndrumarea prof. Ion Ioniță, ne-am propus alcătuirea unui catalog-repertoriu al descoperirilor monetare romane din interfluviul Prut-Nistru cu includerea centrelor romane *Tyras* și *Orlovka-Cartal*, precum și a *Insulei Leuke* (actualmente Insula Șerpilor). În conformitate cu situația istorică din prima jumătate a mileniului I p. Chr., întreaga regiune studiată a fost divizată în două părți componente: *Barbaricum* și *Zona romană*, delimitate teritorial prin Valul de Sud al lui Traian. Catalogul cuprindea aproape 3.000 de piese, mai exact 2859, dintre care 824 (16 AU, 296 AR, 477 AE, 35 nedeterminate după metal) găsite izolat și 2035 (29 AU, 1365 AR, 266 AE și 375 nedeterminate) în componența a 40 de tezaure. După zone, din *Barbaricum* proveneau 2008 monede: 367 (12 AU, 179 AR, 141 AE, 35 nedeterminate) descoperite izolat și 1641 (29 AU, 1195 AR, 45 AE, 372 nedeterminate) în tezaure, iar din *Zona romană* – 676 (coraportul fiind de 282 piese găsite izolat și 394 teaurizate). După metal, cele 8 tezaure relativ sigure din *Barbaricum* cu 413 monede erau alcătuite din 3% piese de AU, 86,5% AR și 10,5% AE. Categoria respectivă a tezaurelor din *Zona romană* (5 tezaure cu 340 monede) consta din 38% AR și 62% AE. Diferența procentuală de prezență a monedei de bronz în cele două microzone (10,5% : 62%) ilustrează elocvent circulația monedei mărunte la sud de valul Vadul lui Isac-Tatarbunar, mai ales în *Tyras* și *Orlovka*. După retragerea stăpânirii romane din sudul Basarabiei, însă, se fac apropieri vizibile cu teritoriile învecinate din nord în ceea ce privește masa monetară: în fosta zonă romană moneda de argint reprezintă 91%, cea de bronz – 9%.

Referitor la etapele de pătrundere a monedei romane în arealul dintre Prut și Nistru, s-au delimitat în total șase: republicane – sunt semnalate 22 de piese, din sec. I p. Chr., de la Augustus până la Nerva – 337, din sec. II (Traianus-Septimius Severus inclusiv) – 1111, din sec. III, de la Caracalla la Constantinus I (211-306) – 232, din sec. IV, de la Constantinus I la Theodosius I (306-395) – 495 și din sec. V, de la Arcadius la Zenon (395-491) – 22. Reținem că marea majoritate a monedelor romane au intrat aici în două etape – de la începutul sec. II până la mijlocul sec. III p. Chr. și din a doua treime a sec. IV până la începutul sec. V p. Chr.

Monedele romane descoperite în spațiul pruto-nistrean au fost emise în *oficinele* a cca 30 de orașe ale Imperiului roman, atât din Italia, cât și din provincii: de la Londinium (Londra) la nord până la Alexandria (Egipt) la sud, de la Tarraco (Spania) la vest până la Pantikapeum (Crimeea) la est. Atelierele monetare au putut fi determinate pentru cca 1/3 dintre piese (983 din 2859). În zona *Barbaricumului* cele mai frecvente sunt monedele bătute la Constantinopol, Roma, Sirmium, Siscia, Antiochia, Aquileia

și Trier. Numai în această microregiune apar emisii din Trier, Lugdunum, Londinium și Tarraco. Pe de altă parte, doar în zona romană pătrund piese din Olbia, Tyras, Histria, Tomis și Deultum. Căile principale ale afluxului monedei romane în arealul luat în discuție sunt două: din sud, prin zona romană, venind din provinciile orientale, în majoritate, și din nord, prin zona cursurilor superioare ale râurilor Prut și Nistru, aduse din provincii vest-europene spre provincia Dacia.

Un interes aparte prezintă monedele romane găsite în context arheologic. De cele mai multe ori aceste vestigii provin din stratul de cultură al siturilor. Sunt cunoscute doar 10 cazuri de depistare a lor în complexe închise din așezări de tip Sântana de Mureș-Černjachov: tezaurul de la Holmskoe (sec. IV), descoperirile izolate din locuințe – de la Cucoara (sec. II), Ruseni (două monede, sec. II și sec. IV), Sobari (sec. III), Solonceni (sec. IV) și Giurgiulești (două piese, ambele sec. IV) –, precum și doi denari (sec. II) găsiți în groapa cuptorului de redus minereu de la Mândrești.

Din 52 complexe arheologice provin 707 monede romane: 632 din componența a șase tezaure și 75 descoperite izolat (58 găsite în 33 de așezări și 17 în 11 necropole sau morminte izolate). Majoritatea absolută a monedelor depistate în context arheologic provin din situri aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjachov. Toate cele șase tezaure au fost găsite în așezări (Budăi, Călinești, Chișinău-1973, Grușevci, Holmskoe III, Lucășeuca). Patru tezaure conțin piese din sec. IV. Dacă unul (Lucășeuca) constă din monede de bronz, celelalte trei (Budăi, Chișinău-1973 și Holmskoe III) – din *siliquae* emise de Constantius II, bine păstrate, presupunându-se că ar putea proveni din plata unor stipendii. În alte 25 de așezări ale culturii Sântana de Mureș-Černjachov au fost descoperite izolat 38 de piese (32 AR și 6 AE), iar din 8 necropole atribuite acestei culturi provin 14 monede (12 AR și 2 AE).

Purtătorii culturii Sântana de Mureș-Černjachov utilizau, în afară de monedele emise recent, și piese mult mai vechi, datând cu precădere din sec. II p. Chr. Aceste monede „retro” erau nu numai de argint, ci și de bronz. Se cunosc, în cadrul teritoriului și culturii nominalizate, trei piese din așezări și cinci din complexe funerare, prevăzute cu perforație sau urechiușă pentru atârnare.

Din două așezări „de tip Etulia” provin trei monede de bronz, din două așezări „de tip Mologa II” – cinci, iar 10 piese – din trei așezări „din primele secole p. Chr.”, mai dificil sau chiar imposibil de atribuit unei oarecare culturi arheologice.

În mormintele sarmatice monedele sunt extrem de rare: la începutul sec. XIX a fost înregistrată o monedă (AE?) romană în unul dintre tumulii

de la Tatarbuniar; „câteva monede romane de bronz ce s-au dezintegrat” au fost semnalate într-un mormânt sarmatic de la Drochia; în T.3, M.1 de la Cârnațeni – 1 AE din sec. II p. Chr.; în T.9, M.1 de la Kubej – 1AE datat la limitele sec. III-IV p. Chr.

Problema rolului monedei romane în arealul geografic analizat a fost tratată frecvent în literatura de specialitate, ajungându-se la concluzii diferite. Astfel, G.B. Fedorov, M.A. Tihanova și V.V. Kropotkin, spre exemplu, considerau că în primele secole ale erei creștine, inclusiv în perioada de existență a culturii Sântana de Mureș-Černjachov, în teritoriul dintre Prut și Nistru era o producție de mărfuri, însoțită de o circulație monetară în formă incipientă. Denarul roman apărea atât în calitate de „valută internațională” larg recunoscută, cât și ca mijloc de plată de uz intern pe piața locală. M.I. Brajčevskij și îndeosebi E.A. Rikman, însă, credeau că în sânul comunităților culturii Sântana de Mureș-Černjachov circulația monetară era deja destul de intensă, judecând după descoperirile de monedă mărunță de bronz. În rezultatul studierii atente și complexe a problematicii enunțate, analizei diferențiate, pe etape cronologice și microzone, se profilează concluzia că se poate vorbi despre o circulație a banilor doar în zona romană (chiar dacă este mai timidă în comparație cu alte regiuni provincial-romane) și la extrema de nord a regiunii luate în discuție din a doua jumătate a sec. III – sec. IV p. Chr., când aici crește cantitatea monedei de bronz. În microzona centrală extraprovincială preponderentă în toate etapele rămân piesele de argint. La sud de valul Leova-Copanca este resimțită mai mult vecinătatea microzonei romane de la mijlocul sec. III p. Chr., când monedele de bronz apar în număr mare, apogeul fiind atins în etapa Constantinus I – Constantius II.

* * *

În ultimul timp au fost semnalate numeroase descoperiri monetare romane noi. S-a reușit localizarea tezaurului de *siliquae* „de la Telenești”, emise de Constantius II; s-au acumulat noi date despre cele „două tezaure” de la Chișinău din 1972 și 1973. Un mare câștig este specializarea în numismatică a câtorva istorici de la Chișinău, organizarea sistematică a simpoziunilor de numismatică, apariția anuală în *Tyragetia* a unei cronici, care include și compartimentul *Monede romane*. Realizările majore enumerate se datorează în mare măsură și implicării active a numismatului bucureștean Eugen Nicolae. Se pare însă că o serie de observații făcute în baza analizei materialelor acumulate acum 10-15 ani mai rămân, totuși, valabile.

Bibliografie:

Boldureanu A., *Cronica descoperirilor monetare (I)*, in: Tyragetia I (XVI), nr.1, Chișinău 2007, p. 351-360.

Ciobanu L., *Descoperiri monetare romane în spațiul pruto-nistrean*, in: Vestigii arheologice din Moldova, Chișinău 1997, 234-247.

Dergaciova L., *Circulația monedei în perioada romană*, in: Istoria Moldovei, Chișinău 2010, 614-620.

Mihailescu-Bîrliba V., *La monnaie romaine chez les Daces Orientaux*, in: Bibliotheca Historica Romaniae, București, 1980.

Popa A., Ciobanu L., *Moneda romană în Basarabia (ghid metodic)*, Chișinău 2003.

Kropotkin V.V., *Klady rimskih monet na territorii SSSR*, in: Archeologija SSSR. Svod archeologičeskikh istočnikov, G4-4, Moskva 1961.

Nudel`man A.A., *Topografija kladov i monetnych nachodok*, in: Archeologičeskaja karta MSSR, vyp. 8, Chișinău, 1976.

Nudel`man A.A., *Očerki istorii monetnogo obraščenija v Dnestrovsko-Prutskom regione*, Chișinău, 1985.

MONEDA BIZANTINĂ DIN SECOLELE V-X ÎN REGIUNILE CARPATO-NISTRENE

Sergiu MUSTEAȚĂ

Prezența monedei imperiale în regiunile din afara hotarelor Imperiului Bizantin constituie un subiect important în cercetările numismatice și istorice contemporane. Din această categorie de bunuri culturale bizantine fac parte și monedele care, de regulă, constituie descoperiri fortuite fie izolate, fie grupate în tezaure. În regiunile carpato-nistrene sunt cunoscute 582 de monede bizantine emise în perioada de domnie a împăraților Anastasius (491-518) și Vasile II Bulgaroctonul (976-1025), dintre care 189 de piese cu loc sigur de descoperire și emitent cunoscut, 20 de monede cu emitent necunoscut, 48 de monede cu loc de descoperire necunoscut și 325 de monede din tezaure.

Pondereea monedei bizantine după nominal. Analizând raportul dintre nominalul monedelor bizantine din secolele VI-X descoperite în regiunile dintre Carpații Orientali și Nistru, constatăm că cel mai frecvent este *follis*-ul, atât în descoperirile singulare (84%), cât și în tezaure (95%). Din numărul total de piese cu loc sigur de descoperire, 26 sunt de argint, ceea ce constituie 7,0% în cazul descoperirilor singulare și 4,0% din cele desco-

perite în tezaure. Mai modest sunt reprezentate monedele de aur: un lot de 20 de exemplare, care constituie 9,0% din descoperirile izolate și doar 1,0% din cele descoperite în tezaure (tabelul 1, diagramele 1-2 și 3-4). Astfel, putem constata că în secolele VI-X, în regiunile carpato-nistrene, atât *solidi*, cât și *miliaresia* nu au constituit, în cele mai dese cazuri, obiectul tezaurizării, ele fiind, în general, descoperiri singulare.

Ponderea monedei bizantine după monetării. Pe parcursul Evului Mediu timpuriu, numărul monetărilor bizantine s-a redus treptat, rămânând două centre importante – Constantinopol și Syracuza. Ocuparea Syracuzei de către arabi în anul 878 a stopat activitatea monetăriei din acest oraș, moneda bizantină fiind suplimentată prin redeschiderea atelierului de la Chersones. După reforma lui Heraclius (610-641) de centralizare a administrației fiscale și a emiterii monedei, s-a stabilit monopolul monetăriei de la Constantinopol, deținut mai bine de două secole. În prima jumătate a secolului al VIII-lea, și atelierelor din Constantinopol și-au redus activitatea, după 730 activau *officinae* A și B, iar după 751 – doar *officina* A. Cele mai multe monede de bronz, atât din sec. VI-VII, cât și din sec. VIII-X, descoperite în regiunile carpato-nistrene, au fost emise de monetăria de la Constantinopol. Deși într-un număr redus, în regiunea cercetată apar și piese bătute în atelierelor provinciale. Reieșind din numărul de monede înregistrate la est de Carpați până astăzi, cea mai reprezentativă situație privind locul de emisie a masei monetare bizantine rămâne a fi perioada sec. VI-VII. Printre aceste descoperiri se evidențiază monedele bătute la Nicomedia – 13 piese izolate și 38 din tezaure, după care urmează piesele de la Thessalonic, Cyzicus și Antiohia. Doar în două cazuri, din șirul pieselor izolate, sunt atestate câte o monedă din atelierelor de la Ravenna (Tiberius III (689-705) și Chersones [Constantin VII și Roman I (919-944)]. Tezaurul de la Obârșeni se evidențiază prin structura sa foarte diversă, având în componență atât monede emise în ateliere tradiționale, cât și piese bătute la Alexandria, Cartagina și Syracuza.

Fenomenului tezaurizării. Fenomenul tezaurizării a fost un rezultat al acumulărilor de capital ale persoanelor implicate în circuitul economic bizantin. Tezaurele reflectă o situație politico-militară și social-economică a populațiilor care au locuit sau traversat regiunile cercetate. Din numărul tezaurelor atestate în regiunile carpato-nistrene, *nouă* aparțin perioadei I (secolele VI-VII) și constituie 76% (246 exemplare), iar *două* sunt din a II-a perioadă (secolul IX – începutul secolului XI), constituind 24% (79 exemplare). Astfel, din punct de vedere cronologic, putem evidenția două grupe de tezaure. Primul grup include monede de la Anastasius I (498-518) până la Constantin IV (668-685), din al doilea grup fac parte tezaurele cu monede de la Leon V (813-820) până la Vasile II (976-1025).

Intensitatea pătrunderii monedei bizantine în regiunile carpato-nis-trene în secolele VI-X a fluctuat în dependență de situația politică, milita-ră, etnică, economică din regiunile dunărene, precum și de transformările social-economice și politice din interiorul Imperiului Bizantin. Lipsa mo-nedei bizantine de bronz sau numărul ei foarte redus a fost un rezultat al crizei imperiului și al lipsei legăturilor dintre Bizanț și regiunile de la est de Carpați, iar prezența monedei de aur a rezultat din plățile efectuate către populațiile migratoare. Atestarea sporadică a monedei bizantine în secolele VI-VII și IX-X în regiunile limitrofe frontierei imperiale este o mărturie a prezenței bizantine: mercenari, comercianți, misionari sau alte persoane venite din imperiu. O dovadă în acest sens este răspândirea monedelor de-a lungul căilor de comunicație naturală – văile râurilor. Odată cu retragerea forțelor bizantine de pe limesul dunărean, se reduce și prezența monedei în aceste regiuni. Totodată, monedele bizantine au putut ajunge la nord de Dunăre în urma incursiunilor de jaf ale populațiilor barbare asupra re-giunilor imperiale, fiind utilizate ulterior, pentru valoarea lor intrinsecă, la confecționarea bijuteriilor și accesoriilor vestimentare (aur, argint sau aramă). Din punct de vedere al naturii ei economice, moneda de bronz a fost utilizată de cei care știau valoarea ei din imperiu în relațiile de schimb. D.M. Metcalf atrage atenția că economia și societatea triburilor slave au funcționat fără moneda cu valoare mică (de bronz) atât înainte, cât și după stabilirea lor la sud de Dunăre.

Purtători și utilizatori ai monedei au fost categorii sociale diverse: de la cetățeni și locuitori ai imperiului (populația civilă), negustori, călugări (aici se înscriu și donațiile aristocraților și împăraților făcute mănăstirilor), soldați (soldele cărora variau de la un împărat la altul) până la locuitorii teritoriilor vecine din Barbaricum etc. Aici se mai înscriu și alte categorii de călători/purtători de valori – oficiali (ambasadori, misionari), neofici-ali (pelerini, marinari, pescari, meșteri itineranți) și „invizibili” (imigranți, pirați, hoinari, fugari a.a.). Așadar, în dependență de circumstanțe, mone-dele au putut ajunge în mediul barbar pe diverse *căi*: comerț, jaf, subsidii, cadouri (în special în cazul monedelor de argint și aur) etc. Tezaurele, de regulă, nu au o legătură nemijlocit comercială, ele pot proveni din jafuri, subsidii sau acumulări de capital, care au aparținut unor diverse categorii de populație.

Bibliografie:

Butnariu V.M., *Răspândirea monedelor bizantine din secolele VI-VII în teritoriile carpato-dunărene*, in: BSNR 131-133 (1983-1985), 1986, 199-235.

Curta F., *Invasion or Inflation? Sixth – to Seventh – Century Byzantine Coin Hoards in Eastern and Southeastern Europe*, in: *Annali Instituto di Numismatica* 43, 1996, 65-224.

Kropotkin V.V., *Klady vizantijskih monet na territorii SSSR*, in: *Archeologija SSSR Svod Archeologičeskich istočnikov E4-4*, Moskva, 1962.

Musteață S., *Byzantinische Münzfunde im Karpatenbecken und nördlich der Unteren Donau im 8.-9. Jh.*, in: Bemann, M. Schmauder (Hrsg.), *Kulturwandel in Mitteleuropa. Langobarden-Awaren-Slawen. Akten der Internationalen Tagung in Bonn vom 25. bis 28. Februar 2008. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte, Band 11*, Bonn, 2008, 679-690.

Nudel'man A.A., *Topografija kladov i nachodok ediničnyh monet*, in: *AKMSSR* 8, Kišinev, 1976.

Nudel'man A.A., *Očerki istorii monetnogo obraščeniija v Dnestrovsko-Prutskom regione*, Kišinev, 1985.

Stoljarik E.S., *Očerki monetnogo obraščeniija Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja v pozdnerimskoe i vizantijskoe vremja (konec III-načalo XIII v.)*, Kiev, Naukova Dumka, 1992.

CIRCULAȚIA MONETARĂ ÎN MOLDOVA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIV-LEA – SECOLUL AL XV-LEA

Ion EREMIA

În procesul de evoluție a circulației monetare pe teritoriul Țării Moldovei este necesar să deosebim două nivele: monede străine și monede bătute în spațiul local.

Monedele străine le întâlnim în spațiul est-carpatic cu mult înainte de secolul al XIV-lea. Cât privește acest secol, pe teritoriul viitoarei Moldove, până la formarea statului se întâlnesc monede străine, în primul rând de proveniență din Regatul Ungariei, monede descoperite chiar în faza inițială a existenței Moldovei, la Baia. Relații comerciale cu Ungaria vor fi fost în perioada anilor 1347 – 1362-63, atunci când exista acea provincie Ungară de la est de munții Carpați, numită în actul maghiar din 1360, *terrae nostra Molduane*. Săpăturile arheologice de la Suceava și din alte orașe ale Moldovei au dus la noi descoperiri monetare.

Tezaurul de la Siret, îngropat prin a doua jumătate a celui de al VIII-lea deceniu al secolului al XIV-lea, descoperit în anul 1912, vine să comple-

teze imaginea noastră despre monedele care circulau în Țara Moldovei în doua jumătate a secolului al XIV-lea: *boeme, polone, muntene*, la care se vor adăuga, în secolul următor, și altele .

Data primei emisiuni monetare moldovenești este o problemă destul de discutată de specialiști, dar toți sunt de acord că aceasta s-a produs în timpul domniei lui Petru Mușat. S-a propus, vremea când a fost bătută prima monedă, intervalul dintre anul 1377 și ultimii ani de domnie a acestuia. Lipsa monedelor locale din tezaurul de la Siret, l-a determinat pe Ștefan S. Gorovei să concluzioneze că în perioada de până la 1379 „nu exista încă o monedă moldovenească”. Date noi, consideră același autor, ar putea oferi doar cercetarea mai atentă a tezaurilor descoperite deja. Totuși, crede Ștefan S. Gorovei baterea primei monede moldovenești trebuie pusă în legătură cu deschiderea drumului comercial moldovenesc.

Nu este elucidată nici problema suveranului care a acordat domnului Moldovei dreptul de a bate monedă. S-a indicat la regele maghiar Ludovic cel Mare, dar opinia a fost contestată destul de argumentat de Ștefan S. Gorovei.

Surse scrise din anul 1388 atestă că domnilor Moldovei le era cunoscută și „*rubla de argint francească*”, anume în această unitate bănească, trebuia acordat împrumutul regelui polonez Vladislav Jagiello de către domnul Moldovei Petru Mușat. Se consideră că sistemul monetar moldovenesc a avut la bază sistemul monetar al groșilor de Liov (Emil Condu-rachi) sau acea *sommo*, unitatea de greutate utilizată de coloniile pontice, Cetatea Albă, Chilia și Caffa (Octavian Iliescu, Ștefan S.Gorovei). Reieșind din această *sommo* și s-au făcut calculele respective, care au arătat că cele 3 000 de *ruble francești de argint*, constituiau cca 538 kg de argint sau 52 kg de aur. Această unitate de greutate *somme, суму*, cum apare ea în câteva documente moldovenești de limbă slavonă din secolul al XV-lea, a fost utilizată ulterior de domnul Moldovei Ștefan cel Mare. Spre exemplu, pe 25 ianuarie 1476 Ștefan cel Mare dădea mănăstirii Putna satul Șirăuți, “1 cădelniță, și încă 1 chivot, de argint și aurite de 13 *some*”, pe 1 iunie 1476 aceeași mănăstire primea de la domn “1 cădelniță de 12 *some*, de argint, și un chivot de 3 *some*”, iar prin actul din 29 iunie 1476 același destinatar primea de la domnie “1 cădelniță de 10 *some* de argint și aurită, de asemenea un chivot, de încă 3 *some*”.

Apare semnificativ faptul că pe parcursul secolului al XV-lea, documentele interne moldovenești, practic nu semnalează utilizarea monedei locale moldovenești.

Pentru desemnarea termenului de *bani*, în sensul unei sume de monede, era utilizat un termen slavon. Actele moldovenești de limbă slavonă conțin termenul general de *пинези*, tradus în românește cu termenul *bani*,

ceea ce semnifică nu o unitate bănească, ci o anumită sumă de monede. În cazul de față, actul din 5 iunie 1449, amintește suma de 800 *de zloți*, care, toți împreună sunt și *пунезу*. Actul din 27 octombrie 1452 amintește *zloții* (zlat turețkih) *turcești* (amintiți și în 1462, 1464 zolotâh turețkih).

Sursele documentare din secolul al XV-lea amintesc și *grivnele de argint*, termenul general fiind tot *пунезу* (bani). Actul din 20 ianuarie 1456 și 7 aprilie 1458 amintește simplu *grivne*, semnificând, probabil, aceleași grivne de argint.

În actul din 8 septembrie 1457 domnul Moldovei întărea mănăstirii de la Bistrița vămile din târgul Bacău, de la Tazlău și altele, morile mai din sus de Bacău, pe care călugării le-au întemeiat pe *bani* (*пунезу*) lor. Actul domnesc mai prevedea că nimeni dintre slujitorii domnești să nu se amestece în venitul mănăstirii „fie chiar pentru preț de un *groș*”. Actul din 23 februarie 1453 prin care oamenilor mănăstirii Iațco li se permite să se ocupe liber cu comerțul prin țară „iar vamă să nu dea nicăieri nici un *groș*”. Un alt document din 30 septembrie 1453 amintește de dania acordată mănăstirii Moldovița și de scutirea a trei care cu mărfuri de orice vamă. Nimeni, porunca actul domnesc, să nu i-a „chiar preț de o *jumătate de groș*”. În așa fel, *groșul* și *jumătatea de groș*, apar, după sensul în care sunt utilizați în aceste documente, drept *cea mai mică unitate bănească din Țara Moldovei*.

Deosebit de numeroase în actele moldovenești, sunt menționările *zlotului tătarec*, amintit practic, în toate documentele care atestă operații de cumpărare-vânzare a satelor, moșiilor, prisăcilor și a altor bunuri materiale.

Uneori, sursele documentare amintesc pur și simplu *zlotul*, *zlotul turcesc*, *zlotul tătarec*, *zlotul unguresc* – cu aceste monede se cumpără moșii și bunuri materiale, se plătește turcilor tribut, acești bani se dau de către domni mănăstirilor din țară și de peste hotare.

Ducați ungurești sunt amintiți o singură dată pe parcursul secolului al XV-lea anume în actul din 10 mai 1466.

În câteva acte din timpul lui Ștefan cel Mare, care nu s-au păstrat în original, dar în traduceri din secolul al XVIII-lea, apare *galbenul*, *galbenul tătarec*, în una din traducerile actului din 7 iunie 1455 este reprodus termenul *zloți*, ceea ce atestă că acesta era termenul original al *galbenului*.

Rubla de argint (rubli srebra), fără specificarea frâncesc sau o altă precizare, de asemenea apare în secolul al XV-lea. Spre exemplu, în actul din 5 iunie 1449, o sumă de *ruble de argint*, se pun *zavescă* (era *taxa plătită pentru a împiedica redeschiderea unui proces*.) între Coste pârcălab și Gheorghe Heregariul, datoria celui de al doilea este de 800 *de zloți*. Ar reieși că *zlotul* are o valoare mai mare decât *rubla*. *Ruble de argint turnat*

(rubli litogo srebra), tot în calitate de *zavescă*, sunt atestate în actul din 7 septembrie 1452. De fapt, toate documentele din secolul al XV-lea, care indică *rubla de argint*, atestă că această unitate bănească era pusă numai *zavescă*. *Zavesca* este amintită pentru ultima dată într-un act din 26 august 1474, iar odată cu dispariția ei din surse, dispăre și menționarea *rublei de argint* din documentele moldovenești.

Pe 13 septembrie 1471 domnul Moldovei Ștefan cel Mare „a așezat un obroc bolniței noastre din sfânta noastră mănăstire de la Zugrafu” în mări-me de 500 de *aspri*.

În actul din 14 octombrie 1489, traducere germană după original, apar în calitate de monedă cu care se cumpără sate și părți de sate *zloții tătărești* și *zloții ungurești*. Editorii documentului însă, în preambulul actului amintesc doar *zloții tătărești*, ceea ce ar lăsa să se bănuiască că este vorba doar de *zloți tătărești*, traducătorul în germană a comis o eroare atunci când a tradus actul din originalul slavon.

Actul din 20 noiembrie 1499 atestă vânzarea unor sate și bunuri imobiliare și alături de *zloții tătărești* apar și *zloții ungurești roșii*. *Zloții tătărești* sunt utilizați în majoritatea covârșitoare a cazurilor.

Așadar, materialul documentar de la sfârșitul secolului al XIV-lea – secolul al XV-lea atestă că moneda locală moldovenească, practic, nu era utilizată pentru efectuarea tranzacțiilor comerciale cu sate, moșii și alte bunuri materiale. Întotdeauna s-a utilizat moneda străină, în special *zlotul tătăresc*.

Bibliografie:

Documenta Romaniae Historica, Vol. I-III, București, 1975-1980.

Fischer E., *Beitrag zur Münzkunde des Fürstenthums Moldau*, în: *Jahrbuch der Bukowiner Landes Museum*, 10, Czernowitz, 1901, p. 3-53.

Gorovei Ș.S., *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, 1997.

Iliescu O., *Emisiunile monetare ale Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, în: *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964.

Iliescu O., *Moneda în România 491-1864*, București, 1970.

Kirițescu C.C. și colaboratorii, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui, I*, București, 1964, 423 p.

Luchian O., Buzdugan Gh., Oprescu C.C., *Monede și bancnote românești*, București, 1977.

Nicolae E., *Moneda otomană în Țările Române în perioada 1451-1512*, Chișinău, 2003.

CIRCULAȚIA MONEDEI OTOMANE ÎN MOLDOVA

Ana **BOLDUREANU**

Monedele otomane au fost prezente în circulația monetară a Țării Moldovei o lungă perioadă de timp, de la sfârșitul secolului al XIV-lea și până la începutul secolului XIX. Particularitățile de pătrundere, ponderea și nominalele care au circulat pe piața monetară a Moldovei au fost influențate de situația politică și militară din regiune și din Imperiul otoman, dar și de structura sistemului monetar otoman. În perioada când monedele otomane își fac apariția pe teritoriul Țărilor Române, sistemul monetar otoman era alcătuit din moneda de aramă - *mangârul* emis încă de întemeietorul imperiului Osman (1299-1324) în prima capitală, la Bursa și din emisiunea clasică de argint - *asprul*, introdusă în circulație pe la 1327 de către Orhan, fiul lui Osman și adevăratul fondator al dinastiei otomane. Este cunoscut faptul că otomanii băteau și monedă de aur, acestea reprezentând însă imitații ai ducaților venețieni, dar nu se cunoaște cu exactitate când a început și a încetat această producție. Cea mai veche emisiune monetară otomană descoperită în Moldova este un mangâr de la Bayezid I (1389-1402) provenită de la Suceava, care însă nu semnifică pătrunderea monedei otomane pe piața moldovenească, ci existența unor contacte timpuri dintre teritoriile de la sud de Dunăre și oraș. Imitațiile “turcești” ale ducaților venețieni, sunt semnalate pentru prima dată într-un document de la 1431. Cam în aceeași perioadă pătrund și asprii care reprezintă emisiuni de la Murad al II-lea din perioada 1430-1444, găsiți la Suceava, în cadrul tezaurului descoperit la Roman, dar și un exemplar din prima domnie a lui Mehmed al II-lea, găsit la Orheiul Vechi. Abia sub Mehmed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului (1444-1446; 1451-1481), se inițiază pe la 1477/1478 producția de piese otomane de aur propriu-zise, cu legenda arabă, *altânii* sau *sultaninii*. În rezultat se formează un sistem monetar unificat, bazat pe moneda de aur, destinată comerțului exterior, asprul de argint necesar tranzacțiilor curente și mangârul de aramă destinat schimburilor comerciale cotidiene.

Nu se cunosc descoperiri monetare în Moldova ar confirma prezența monedei de aur otomane în Moldova pe parcursul secolului XV - începutul secolului al XVI-lea, deși teoretic ele au circulat în regiune. Mențiunile din documente referitoare la piese de aur “turcești” dinainte de 1477/1478 și chiar și din anii următori atestă prezența pe piață a imitațiilor după ducații

venețieni bătuți în atelierele imperiului sau ai tributarilor acestora. Existența acestora în zonă ar fi contribuit la menținerea în uz a unității de calcul “zlotul tătăresc”, atât de cunoscut nouă din documentele vremii. Conform unor studii “zlotul tătăresc” ar avea la origini *hiperperul* bizantin, adaptat ulterior principalelor monede de aur care au circulat în nordul Mării Negre: imitațiile ducatului venețian, cel unguresc, precum și alte emisiuni apropiate valoric.

Primele monede de aur otomane propriu-zise, au fost atestate pe teritoriul Moldovei abia în timpul domniei sultanului Süleyman I (1520-1566), piesele fiind datate în perioada 1520-1541. Monedele de aur sunt destul de rare în descoperiri și din cauza sferei restrânse de circulație a aurului, acesta fiind rar prezent în punga omului de rând. Potrivit documentelor, pe parcursul secolului XVI monedele otomane de aur au fost utilizate în Moldova în plata haraciului. Astfel, de exemplu, începând cu 1564-1565 și până în 1588-1589, haraciul în proporție de 7,2% până la 25,12% era plătit în sultanini (*altâni*). Comparativ cu prezența lor în plata haraciului, monedele otomane de aur apar târziu și într-o proporție mai redusă în descoperirile monetare, chiar dacă numărul lor crește spre sfârșitul secolului al XVI-lea. Altâni ai fost atestați în componența mai multor tezaure din Moldova: Bălțața, raionul Criuleni (Süleyman I: 8 ex.; Selim II: 1 ex., Murad III: 3 ex.), Bălțați, jud. Iași (Murad III: 1 ex.), Cucuruzeni, raionul Orhei (Mehmed III: 1 ex.); Dezghingea, U.T.A. Găgăuzia (Süleyman I: 4 ex.; Selim II: 1 ex., Murad III: 1 ex., Mehmed III: 1 ex.); Mihăileni, raionul Râșcani (Mehmed III: 2 ex., Ahmed I: 4 ex.); Moscovei, raionul Cahul (Selim II: 1 ex.) etc.

Pătrunderea masivă a asprului în Moldova datează de la sfârșitul secolului al XV-lea, mai ales după cucerirea de către otomani a Cetății Albe și a Chilieii. Circulația asprilor în Țara Moldovei a fost destul de intensă, dar nu atât de profundă ca în Țara Românească, mai ales că aici pe întreg parcursul secolului XVI, în calitate de monedă de cont rămâne zlotul tătăresc, cum am menționat mai sus.

Analiza mecanismului pătrunderii și circulației acestei monede în Moldova, dar și în celelalte Țări Române a demonstrat că succesul ei pe piață nu s-a datorat ascensiunii politice și militare a Imperiului Otoman în zonă, ci efectelor economice rezultate în urma succeselor otomanilor. Asprul s-a impus ca monedă în care se făceau cele mai multe operații de vânzare-cumpărare pe piața românească și datorită calității sale, care în ciuda diminuării treptate a greutateii își păstrează titlul relativ ridicat. Regimul de circulație a asprului în Principatele române era deosebit de cel din imperiu datorat și statutului special de „protecție” otomană al acestora.

Cercetările din ultimii ani au permis definirea zonei românești de circulație a asprului, care reprezenta un spațiu de tranziție dintre Imperiul Otoman și Europa Centrală.

În secolul al XVI-lea, după intrarea țării sub suzeranitatea Porții Otomane, circulația asprilor otomani în Moldova se intensifică substanțial. Acest lucru este demonstrat de numeroasele tezaure monetare descoperite în regiune, în care asprul, alături de denarul unguresc înregistrează un procentaj sporit. Menționăm doar câteva tezaure care conțin pe lângă alte monede și aspri otomani: tezaurul de la Săseni, r. Călărași, Comrat, r. Comrat, Semeni, jud. Ungheni, Echimăuți, r. Rezina, Topala, com. Cenac, r. Cimișlia, Leușeni, r. Hâncești, Onești, r. Hâncești, etc.

În urma cuceririlor orientale ale sultanului Selim I, asprului i se alătură și alte emisiuni de argint existente în acele regiuni anterior cuceririi dar bătute acum în numele sultanului otoman. Dintre acestea, la nord de Dunăre pătrunde *dirhemul*, atestat însă în număr redus pe piața Moldovei, dar și paraua. Moneda de aramă *mangâr* sau *pul=paraua*. Moneda de aramă *mangar* sau *pul* destinată pieței interne, a circulat în teritoriile anexate imperiului, dar sporadic a pătruns și în Moldova.

Deprecierea asprului la sfârșitul secolului al XVI-lea urmată de decăderea sistemului monetar otoman și inundarea piețelor imperiului de talerii europeni, a impus autoritățile otomane să inițieze o reformă monetară prin emiterea unor piese mari de argint de bună calitate din categoria talerului. Astfel sub Süleyman II (1687-1691) a fost emis noul nominal *zolota*, numit eronat de unii cercetători *kuruş*. În cazul monedei de aur primele schimbări s-au produs în timpul domniei lui Mustafa II (1695-1703) prin baterea așa numiților *cedid eşrefi*, dar fiind continuată și emiterea sultaninului care s-a dovedit a fi cel mai stabil nominal în condițiile de maximă decădere a sistemului monetar otoman. La începutul secolului XVIII au apărut noi specii monetare precum *zincirli*, *zer-i mahhub* și *zeri Istanbul*, dar și submultipli ai acestora.

În vremea sultanului Ahmed III (1703-1730) a avut loc o diversificare a nominalelor de argint, fiind bătute mai multe serii de *kuruşi*, de *zolota*, *parale* și *aspri*. Sultanul Mahmud I (1730-1754) emite mai mulți submultipli ai *kuruşului*: *yirmilikul* (egal cu 20 parale), *onlukul* (10 parale), și *beşlicul* (10 parale). Începând cu domnia lui Mustafa III (1757-1774), monetăria de la Istanbul, probabil la 1758 pune în circulație *altmişkul* (60 de parale), similar cu *zolota* din punct de vedere tipologic, cu greutatea de 29 de grame. Agravarea crizei financiare a imperiului în timpul războiului din 1787-1789 a obligat autoritățile să treacă la emiterea unui nou nominal *ikilikul* (80 parale) cu o greutate inițială de 30,50 g, ca în primul an de domnie a lui

Selim III (1789/1790) să fie nevoite să introducă *yüzlükul* (100 parale), care cântărea 32,50 g. Ultimele piese au fost destinate în principal susținerii efortului de război. Toate aceste nominale otomane sunt atestate în descoperirile monetare din Moldova, atât în tezaure, cât și izolat, unele cum ar fi *kuruşul* și *altmışlıkul* destul de masiv. Acestea au persistat pe piața Țărilor Române până în preajma evenimentelor de la 1848, iar în Basarabia până la scoaterea lor din circulație de către Imperiul Rus.

Bibliografie:

Nicolae E., *Emitenți și emisiuni monetare. 1. Imperiul otoman*, in: Tezaure din muzeele orașului Chișinău, secolele XVI-XVIII, coordonator V.M. Butnariu, Chișinău, 1994.

Nicolae E., *Moneda otomană în Țările Române*, Chișinău, 2003.

Boldureanu A., *Moneda otomană în Moldova (1512-1603)*, Teza de doctor în științe istorice, Chișinău, 2005.

Vîlcu A., *Moneda otomană în Țările Române în perioada 1687-1807*, Brăila, 2009.

DESCOPERIRI NUMISMATICE LA ORHEIUL VECHI ÎN ANII 1996-2001

Gheorghe POSTICĂ

În timpul săpăturilor arheologice din 1996-2001 la Orheiul Vechi, la obiectivul „Citadela medievală”, în total, au fost descoperite 52 monede, inclusiv 43 provenite din complexe închise și 9 din stratul de cultură.

Monedele datează din secolul XIV (37 %) și secolul XV (63 %), fiind de proveniență din patru state: Hoarda de Aur – 19 piese (37 %), Kaffa – 1 piesă (2 %), Țara Moldovei – 29 piese (56 %), Polonia – 1 monedă (2 %), nedeterminate – 2 monede (2 %).

1. Hoarda de Aur, 19 monede, inclusiv 16 de aramă și 3 din argint.

- Monedele de aramă se împart în trei grupe: a) tip rozetă - 10 monede datate între anii 1351-1381, b) tip Şehr al-Cedid - 5 monede, datate între anii 1366-1369 și c) piese monetiforme - 1 monedă din anii 1366-1369.

- Monedele de argint se împart în două grupe: a) dirhemi de la hanul Uzbek (1313-1341) - 2 piese, inclusiv una cu contramarcă și b) dirhemi de la hanul Toktamâş (1378-1395) – 1 piesă.

2. Kaffa (Crimeia) – 1 aspru genovezo-tătărăsc (1419-1433).

3. Moldova – 29 monede.

- Alexandru cel Bun (1400-1432): 15 monede, inclusiv 7 semigroși de aramă, 3 semigroși de argint, 4 groși de aramă și 1 groș dublu de argint.
  - Iliăș și Ștefan (1436-1442) – 1 dublu groș de argint.
  - Iliăș (1436-1442) – 5 monede de argint, inclusiv 2 semigroși de aramă, 1 groș de argint și 2 groși dubli de argint.
  - Ștefan al II (1442-1448) – 6 monede de argint, inclusiv 2 semigroși de argint, 1 semigroș de aramă, 2 groși de argint și 1 groș de aramă.
  - Fals moldovenesc după Murad II (1421-1444) – 1 monedă de argint.
  - Ștefan cel Mare (1457-1504) – 1 groș de argint.
- ### **4. Polonia**, Jan Olbraht (1492-1501) – 1 semigroș de argint.

Analiza datelor numismatice arată că în partea de sud-vest a citadelei medievale predomină monedele date în prima jumătate a secolului XV, în total 27 piese (56 %), urmate de monedele din perioada Hoardei de Aur, de la mijlocul – a doua jumătate a secolului XIV – 19 piese (40 %) și monedele din a doua jumătate a secolului XV – 2 monede (4 %). În acest context, se remarcă predominarea în sectorul dat a monedelor din perioada de la mijlocul secolului XIV până la mijlocul secolului XV, ponderea néînsemnată a emisiunilor monetare din a doua jumătate a secolului XV și lipsa totală a monedelor din secolul XVI și XVII. Este de remarcat, că datele numismatice în mare parte reflectă tabloul arheologic urmărit, pe parcursul săpăturilor din anii 1996-2001, în acest sector în baza descoperirilor ceramice. În același timp, constatăm, că tabloul arheologic destul de bogat din a doua jumătate a secolului XV, nu concordă cu materiale numismatice de epocă, acestea practic fiind lipsă. Or, o asemenea situație se înscrie în tabloul numismatic general de la Orheiul Vechi. Astfel, în conformitate cu unele date numismatice generale [Abâzova, Bârnea, Nudel'man 1982, p. 63-64, 91], din 89 monede din secolul XV descoperite la Orheiul Vechi, pieselor din prima jumătate a secolului respectiv le revenea 77 %, iar celor din a doua jumătate a secolului dat le revenea - 23 %. Această tendință este confirmată și de descoperirile ulterioare de la Orheiul Vechi [Travkin 1998].

Bibliografie:

Abâzova E.N., Bârnea P.P., Nudel'man A.A., *Drevnosti Starogo Orheja*, Kișinev, 1982.

Travkin S., *Descoperiri numismatice din Orheiul Vechi (anul 1987)*, in: Revista arheologică, 2, 1998, pp. 163-165.

CIRCULAȚIA MONETARĂ ÎN BASARABIA ÎN PRIMII ANI DUPĂ ANEXAREA EI LA IMPERIUL RUS

Valentin TOMULEȚ

După anexarea în 1812 a Basarabiei la Imperiul Rus în provincie au circulat, o anumită perioadă de timp, mai multe feluri de monede, în special cele turcești, austriece și olandeze. Dar cea mai mare răspândire au avut, grație dependenței Principatelor Române de Imperiul Otoman, monedele de aur și argint turcești cu valoare diferită, numite *mahmudea*, *jumătate de mahmudea*, *o pătrime din mahmudea*, *rubia*, *rubeicicul*, *beșlicul*, *stambulul*, *funducul*, *misârul* etc.

Administrația imperială rusă n-a putut scoate imediat din circulație de pe piața internă din Basarabia monedele străine și să le înlocuiască cu asignatul rusesc din mai multe considerente:

1. Introducerea în Basarabia a unui sistem monetar nou a depins, în mare măsură, de ritmurile de includere a teritoriului nou-anexat în sistemul economic și politic al Imperiului Rus, proces care s-a petrecut anevoios, a necesitat timp și eforturi atât din partea administrației imperiale ruse, cât și a celei regionale din Basarabia.

2. Dificultatea integrării teritoriului nou-anexat în sistemul pieței interne ruse era dictat de faptul că până la începutul anilor '30 ai sec. al XIX-lea Basarabia a fost separată de guberniile interne ruse prin cordonul vamal de la Nistru, iar legăturile comerciale a negustorilor basarabeni cu guberniile ucrainene și ruse s-a petrecut cu anumite greutăți, din simplul considerent că negustorii din guberniile ruse erau împărțiți în ghilde comerciale, iar cei din Basarabia – nu.

3. Nu mai puțin important a fost și faptul că pentru o anumită perioadă de timp, până în 1828, Basarabia a deținut statutul de autonomie limitată în componența Imperiului Rus. Alături de păstrarea unor particularități în sistemul economic, politic și administrativ, statutul de autonomie presupunea, sau cel puțin admitea, păstrarea unor particularități specifice în sistemul financiar, inclusiv în circuitul monetar.

4. Urmează să ținem cont și de faptul că, la început, comerțul în Basarabia se efectua în baza Regulamentului comercial din 19 decembrie 1810, care promova politica de a nu scoate din țară monedele de aur și argint. Iar monedele turcești, austriece și olandeze erau de monede aur și argint.

5. Trebuie să mai ținem cont și de faptul că pentru integrarea Basarabiei în sistemul economic și politic al imperiului țarismul a întreprins

măsuri concrete în vederea studierii resurselor economice și umane ale Basarabiei, specificul administrării teritoriului, instituțiile sociale, fiscale, administrative etc., specificul dezvoltării economice, condițiile în care se desfășura comerțul, modalitatea de impozitare a populației moștenită din Principatul Moldova, specificul circulației monetare pentru a putea fi operate schimbări reieșind din noile condiții etc.

6. Înlăturarea de pe piața basarabeană a monedelor străine era dificilă și din considerentul că instituirea cordonului sanitaro-vamal la noua frontieră, la Prut și Dunăre, care urma să supravegheze și să reglementeze circulația mărfurilor, respectiv și circulația monetară, și nu numai, în Basarabia, se târăgăna. Cordonul a fost instituit abia în 1817, respectiv din acest an se puteau întreprinde măsuri concrete și eficiente în vederea soluționării acestei întrebări.

La 10 ianuarie 1819 Consiliul Suprem al Basarabiei sub președinția lui C.A. Catacazi au discutat dispoziția rezidentului plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev cu privire la circulația în Basarabia a monedelor turcești: *beșlicul* de argint, *cervonețul* de aur numit *rubia*, *levnicul* în valoare de douăzeci și cinci, *zermakupul*, *funducul* și *misârul*, care n-au fost evaluate până atunci și nu se cunoștea valoarea lor reală. Consiliul Suprem a dat dispoziție guvernatorului regional de a convoca în prezența Departamentului economic un funcționar al Serviciului Sanitar, samsarul regional, câțiva negustori de încredere și cei mai buni meșteri aurari pentru a evalua aceste monede privind calitatea aurului și argintului, stabilind concomitent prețul real al monedelor în raport cu rubla rusească și cervonețul olandez.

Pentru a stabili un curs exact în timpul operațiilor de schimb valutar, la 12 ianuarie 1823 a fost emisă o dispoziție ce stabilea modalitatea de schimb a monedelor de aur și argint turcești, concretizându-se că, până la introducerea banilor rusești în circulație pe întreaga Basarabie, se stabilea un anumit curs pentru schimbul monedelor turcești. Valoarea se schimbă a acestor monede era diferită. Conform informațiilor prezentate la 23 mai 1824 Consiliului Suprem al Basarabiei pentru încasarea goștinii de pe oi și capre, confirmată la 1 aprilie 1824 de această instituție, se stipula că banii încasați de concesionar să fie luați în monedă care circulă liber în Basarabia, în baza cursului de schimb stabilit între diferite persoane: un cervoneț olandez și austriac fiind egalat cu 18 lei, o rublă de argint – cu 6 lei, o mahmudea – cu 25 lei, o jumătate de mahmudea – cu 12 ½ lei, o rubie nouă – cu 3 lei 10 parale și o rubie veche – 3 lei 5 parale.

Ulterior, prin dispoziția din 22 decembrie 1824 a guvernatorului general al Novorosiei și rezidentului plenipotențiar al Basarabiei M.S. Voronțov, adresată Consiliului Suprem al Basarabiei „...s-a hotărât a interzice primirea banilor de aur turcești în vistieria statului, indiferent de cursul

lor oficial, din cauza calității joase a aurului și a intenției guvernului turc de a micșora în continuare cantitatea aurului în aceste monede; cu atât mai mult că importul lor de peste hotare în Basarabia a fost interzis”.

Pentru a înlătura moneda turcească din circulație, în 1827 Administrația regională a emis o dispoziție specială, potrivit căreia, pentru comoditatea populației, taxele la produse urmau să fie fixate în ruble rusești și nu în cele turcești sau moldovenești.

După anexarea în 1812 a Basarabiei la Rusia în provincie au circulat următoarele monede:

MAHMUDEA (*махмудя*) – monedă turcească de aur echivalând cu 15 lei vechi. A fost emisă de sultanul Mahmud I (1730-1754), de la care și-a luat numele. În Basarabia este cunoscută ca *mahmudea*, *jumătate de mahmudea* și o *pătrime din mahmudea*. Potrivit cursului oficial din 1820, mahmudea era echivalentă cu 29 lei și 12 parale. Pornind de la faptul că în Basarabia nu exista un curs stabil în schimbul banilor, în timpul operațiilor de schimb valutar aveau loc diferite încalcări. Pentru a reglementa această problemă, la 12 ianuarie 1823 a fost emisă o dispoziție ce stabilea modalitatea de schimb a monedelor de aur și argint turcești, concretizându-se că până la introducerea banilor rusești în circulație pe întreaga Basarabie se stabilea un anumit curs pentru schimbul monedelor turcești. *Mahmudea* a fost echivalată cu 3 rub. 28 kop.

RUBIA (*рубий*) – unitate bănească din Imperiul Otoman care a circulat în Principatul Moldova și în Basarabia după anexarea ei la Imperiul Rus. În sec. al XIX-lea rubia circula pe piața internă din Moldova cu valoarea de 110 parale, de 2 piaștri și 30 de parale sau de 6 lei vechi. În Basarabia, rubia pătrunde în cantități mari, în special, în anii 1817-1818, în perioada comerțului favorabil cu Imperiul Otoman. Atunci o rubie era echivalentă cu ½ din *beșlic* și erau schimbată de populație la cursul de 2 lei 20 parale, dar nu era primită de vistierie în calitate de impozit. În baza dispoziției din 12 ianuarie 1823 *rubia* a fost echivalată cu 53 kop.

BEȘLICUL (*бешлий*) – monedă turcească de valoare mare, care a circulat și în Țările Române. La 1820 valoarea era de 50 de groși. În limba turcă *beș* însemna cinci (*пять*), iar *beșlic* – pitac (*пятак*) sau monedă de cinci copeici (*пятилевник*). În 1813 cursul beșlicului în Basarabia constituia 5 lei. Pătrunde în cantități mari, în special, în anii 1817-1818, în perioada comerțului favorabil practicat de negustorii basarabeni cu Imperiul Otoman.

STAMBOL (*стамборы*) – monedă de aur (galben, ducat), emisă la Istanbul. Stambolul a circulat în toate cele trei provincii românești – din sec. al XVIII-lea până în a doua jumătate a sec. al XIX-lea., cu o valoare relativ stabilă, de 8 lei (piaștri). În Basarabia, *stambolul* a circulat în primii

ani după anexarea acestui teritoriu la Imperiul Rus. La dispoziția guvernatorului civil al Basarabiei a fost interzis, din considerentul că nu avea curs de schimb și că „...cerere în această monedă pentru cursul mărunț, pe viitor, nu se mai prevede”.

FUNDUCUL (*фундук*) – monedă turcească de aur în greutate de 2,43 g. emisă la 1748. În Țările Române *funducul* a circulat în sec. al XVI-II-lea și al XIX-lea, cu o valoare apropiată de a ducăților europeni (venețieni, olandezi, ungurești), echivalând cu 11 sau 22 plăștri sau chiar cu 35 lei vechi. În Basarabia *funducul* a circulat în primii ani după anexarea acestui teritoriu la Imperiul Rus. La dispoziția guvernatorului civil al Basarabiei a fost interzis, din considerentul că nu avea curs de schimb și „...cerere pe viitor în această monedă pentru cursul mărunț nu se prevede”.

MISÂRUL (*мисары*) – monedă de aur egipteană, bătută la Cairo. Misârul este prezent pe piața internă din Țările Române din sec. al XVIII-lea până la 14(28) aprilie 1867. Cursul misârului apare variabil, când de la 7 lei, când de la 17 lei. Sursele de arhivă (1813) confirmă că *misârul* era *cervoneț turcesc* care era folosit în Moldova în calitate de unitate monetară, iar după anexarea Basarabiei la Rusia el a fost limitat în circulație.

CERVONEȚUL (*de la polon. – czerwony – frumos, de aur*) (*червонец*) – monedele de aur turcești „...care se află în circulație în număr destul de mare în această provincie”. La dispoziția guvernatorului civil I.M. Hartingh din 29 decembrie 1813, s-a interzis ca această monedă se fie primită în vistieria statului, sub pretextul insuficienței și calității joase a aurului și din cauza instabilității cursului, care poate cauza vistieriei mari prejudicii. *Cervoneți* erau și ducății olandezi, care circulau în Basarabia la cursul de 12 lei și ducății austrieci – la cursul la 11 lei și 30 de parale. *Cervoneți* erau și monedele de aur rusești, de o valoare de 3 ruble, similar ducățului sau țechinului italian.

ASPRUL (*аспра*) – monedă turcească bătută din argint, pe la mijlocul sec. al XIV-lea, valorând 1/3 dintr-o para. Aspru a continuat să circule în Basarabia și după anexarea ei la Imperiul Rus. Aspru era cunoscut ca monedă turcească de valoare mică. 120 de aspre erau echivalente cu un leu.

LEUL (*лев*) – la început monedă olandeză de argint, având drept element caracteristic un leu ridicat pe două labe imprimat pe revers. Valoarea leului a variat: între 1650-1670 leul valora 180 bani; în 1711 – 140 bani; în 1716 – 125 bani; iar în 1843 – 240 bani. Prin legea din 14/26 aprilie 1867 leul de argint devine etalon oficial al sistemului monetar național al României. După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, vechea unitate monetară de argint turcească a fost păstrată. În 1815, cursul oficial al leului constituia 60 kop. de aramă.

PARA (*napa*) – monedă de origine turcă, emisă de sultanul Murad IV în 1626. Apare pe piața comercială românească din sec. al XVII-lea și se menține până la introducerea sistemului monetar național. În Basarabia, în 1813, 40 de parale constituiau 1 leu. În 1819, la propunerea guvernatorului Basarabiei, s-a hotărât de „...a interzice intrarea lor de peste hotare în această regiune și de a nu primi acești bani pentru achitarea impozitelor și alte plăți”.

DUCATUL (*дукат*) – monedă de aur sau de argint. Figurează printre cele dintâi monede medievale și a circulat pe întreg cuprinsul Europei și în Levant. Majoritatea statelor medievale au emis ducatul cu titlu, greutate și valoare apropiate. Între speciile de ducați cu o circulație mai frecventă în Țările Române menționăm: ducații ungurești, ducații venețieni, ducații olandezi, ducații bavarezi etc. Ducatul a circulat ca monedă reală, servind în tranzacțiile comerciale interne și, mai ales, internaționale. În Basarabia în primii ani după anexarea ei la Rusia au circulat ducații olandezi, având un echivalent, potrivit cursului din 1815, de 12 lei.

ICHILĂCUL (*ичильку*) – monedă veche de argint turcească, care a circulat în Țările Române în prima jumătate a sec. al XIX-lea. Ichilăcul a circulat o anumită perioadă de timp și în Basarabia, după anexarea ei la Imperiul Rus. A avut un curs stabil în perioada războiului ruso-turc din anii 1806-1812 și guvernatorul civil al Basarabiei a limitat schimbul acestei monede.

IUZLUCUL (*ecatostar*) (*юзлук*) – monedă veche de argint turcească, care s-a aflat în circulație în Principatul Moldova, egală cu 100 de parale. Iuzlucul a circulat o anumită perioadă de timp și în Basarabia, după anexarea ei la Imperiul Rus. A avut un curs stabil în perioada războiului ruso-turc din anii 1806-1812 și ca și *ichilăcul*, guvernatorul civil al Basarabiei a limitat schimbul ei.

ASIGNATUL RUSESC (*русская ассигнация*) – bani de hârtie, care au circulat în Imperiul Rus de la sfârșitul anilor '60 ai sec. al XVIII-lea. Primele asiguate rusești au fost emise în 1769 de către împărăteasa Rusiei Ecaterina a II-a, pentru a acoperi cheltuielile mari purtate în războiul cu Poarta Otomană. În Basarabia, asignatul a fost pus în circulație oficial imediat după anexarea ei la Imperiul Rus, deși era cunoscut încă de pe timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812. În 1828, moneda rusească a fost introdusă ca mijloc de circulație bănească pe întreaga Basarabia. Dar, acesta n-a ușurat situația financiară a populației. Contemporanii constată că această măsură a țarismului, din contra, a provocat creșterea bruscă a prețurilor la toate produsele, în special la cele de primă necesitate. Locuitorii din mediul rural mult timp n-au putut să se deprindă cu rubla rusească, nu

puteau urmări cursul de schimb al acestei monede și din aceste considerențe timp îndelungat au avut mult de suferit. În schimb, de pe seama introducerii rublei rusești au avut de câștigat negustorii, care erau cunoscuți cu această monedă, urmăreau cursul de schimb al rublei și stabileau la produsele alimentare prețuri arbitrare, folosindu-se de incompetența populației, înșelând-o nerușinat.

Cu introducerea în 1828, a monedei rusești ca mijloc de circulație bănească pe întreaga Basarabia, monedele turcești au fost înlăturate treptat din circulație de pe piața din Basarabia. În pofida acestui fapt, unele din monedele turcești au circulat în Basarabia până în anii '50 ai sec. al XIX-lea.

Bibliografie:

Dicționar de Istoria Românilor, Chișinău, 2005.

Instituții feudale din Țările Române. Dicționar. Coordonatori: Ovid. Sachelarie și Nicolae Stoicescu, București, 1988.

Poștarencu D., *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*, Chișinău, 2006, p. 105-107.

Tomuleț V., *Basarabia în epoca modernă. 1812-1918. Instituții, regulamente, termeni*, Chișinău, 2011.

Jubilejnyj sbornik goroda Kișineva 1812-1912 gg., č. I, Kișinev, 1912, s. 84-85.

Cuprins:

Sergiu MATVEEV (USM), Colecții numismatice europene: origini și evoluție	3
Ion NICULIȚĂ (USM), Cercetări numismatice în spațiul Pruto-Nistrean	6
Tudor ARNĂUT (USM), Emiterea monedei geto-dacice după originalele eleno-macedonene	7
Larisa CIOBANU (IPC ASM), Moneda romană în interfluviul Prut-Nistru	10
Sergiu MUSTEAȚĂ (UPS „I.Creangă”), Moneda bizantină din secolele V-X în regiunile Carpato-Nistrene	14
Ion EREMIĂ (USM), Circulația monetară în Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV-lea – secolul al XV-lea	17
Ana BOLDUREANU (MNAIM), Circulația monedei otomane în Moldova	21
Gheorghe POSTICĂ (MC), Descoperiri numismatice la Orheiul Vechi în anii 1996-2001	24
Valentin TOMULEȚ (USM), Circulația monetară în Basarabia în primii ani după anexarea ei la Imperiul Rus	26

CONSPECTE NUMISMATICE

(I)

Bun de tipar 8.11.2011. Format 60x84 1/16
Coli de tipar 2,0
Comanda _____
Tiraj 50 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. A.Mateevici, 60, Chișinău, MD 2011